

Peter Englund och Trotskij

Följande är ett meningsutbyte med historikern Peter Englund som fördes i *Expressen* hösten 1990, med anledning av 50-årsdagen av mordet på Trotskij. Den som debatterar med Englund är *Offensivs* Per-Åke Westerlund. Undertecknad har tillagt en lite längre kommentar på slutet.

Martin Fahlgren 21/11 2011

Innehåll

Peter Englund: Herr Bronsteins MONSTER	1
Per-Åke Westerlund: Mytmaskinisten i Uppsala	2
Peter Englund: Om krokodiltårarna vid silverarken:	3
Per-Åke Westerlund: Peter Englund tuggar borgerliga teser	5
Martin Fahlgren: Peter Englund som Trotskij-kännare.....	7

Ur *Expressen* 21 augusti 1990

Peter Englund: Herr Bronsteins MONSTER

Peter Englund om en handlingskraftig intellektuell:

Lev Davidovitj Bronstein, alias Leo Trotskij, framstår på flera sätt som den arketypiske revolutionären.

Begåvad och intelligent och bestyckad med en våldsamt energi, skaffade han sig utan större ansträngning en meritlista som torde ha fått håret att rakna på en genomsnittlig försvarare av tingens ordning i det gamla Europa: tidigt verksam i den underjordiska revolutionära rörelsen i Ryssland; fängslad ett flertal gånger, förrymd ett flertal gånger; ledde under 1905 års revolt sovjeten i Sankt Petersburg; 1917 spelade han en avgörande roll då bolsjevikerna i oktober med en kupp shanghajade den folkliga februarirevolutionen; under inbördeskriget skapade han röda armén, med mera, etcetera, och så vidare.

Han var något så ovanligt som en handlingskraftig intellektuell, lika hemma bakom skrivpulpeten som på slagfältet. Det sades att i ett uppror var hans namn värt 40 000 bajonetter. Inte underligt att denne modige och envise karl ett tag kallades världens farligaste revolutionär.

Så här 50 år efter hans död i ett GPU-attentat, är han dock ihågkommen inte främst för det han var, utan för det han kunde ha varit. Runt honom, den store förloraren i maktkampen med Stalin, har det uppstått en romantisk aura. Den gode Trotskij står för Drömmen om Revolutionen, revolutionen som föds ren och fin, men som av sneda omständigheter och slemma intrigörer förvrids, förfelas och till slut förråds. Tänk om Trotskij segrat, då, då ...

Men ändå inte. För Trotskij framstår som en typisk revolutionär även med sina dåliga sidor. Han var en dogmuppstoppad person inspärrad i en idé. som ofta inte stort bekymrade sig om verkligheten och så kallade fakta. Det är inte alls säkert att allt skulle ha blivit så rasande annorlunda med herr Bronstein vid det bolsjevikiska rodret.

För han var givetvis också en hård och kall djävul, en virtuos skurk med sinne för organisation. Höjd över allt moralpedantiskt knussel lät han arkebusera tusentals människor och tog barn som gisslan. Inte var han någon rödkindad demokrat inte; han deltog högst aktivt då bolsjevikerna lät

krossa alla andra politiska partier. Detta även innefattat socialdemokrater och anarkister.

Och det krig mot bönderna som kom att öknämnas kollektiviseringen och den forcerade industrialiseringen i Sovjet var i mycket Trotskijs egna griller, som den gode Stalin tog över och tillämpade. Om än bara mer okänsligt och grymt.

Tragedin i Trotskijs fall ligger att han vägrade att se eller erkänna sitt eget ansvar för det som skedde med Sovjetunionen. Och i att han, som så många andra revolutionärer, föll offer för den totalitära monsterstat som han själv varit med om att skapa. I det finns det en symmetri som det är svårt att inte kalla för rättvis.

Ur *Expressen* 12 september 1990

Debatten om Trotskij fortsätter:

Per-Åke Westerlund: Mytmaskinisten i Uppsala

50 år efter Stalins utsände mördare Ramón Mercader vill Peter Englund också hålla i ishacket (*Expressen* 21/8).

Per-Åke Westerlund om en Trotskijartikel

Mordet på Trotskij kallas för ”rättvisa”, eftersom han var ledare för ryska revolutionen.

Menar Peter Englund att även Moskvarättegångarna mot de gamla bolsjevikledarna skipade ”rättvisa”? De miljoner arbetare som försvann, arkebuserades eller skickades till Sibirien — var det också ”rättvisa”? De hade säkert deltagit i oktoberrevolutionen.

Och med den logiken, på vems sida hamnar då Peter Englund — om inte på Stalins? Under 20- och 30-talen genomförde Stalin och byråkratin en politisk kontrarevolution i Sovjetunionen. Vilka kämpade emot? ”Trotskisterna kan göra anspråk på den äran ... men de var de enda . Trotskisterna har rätt att anklaga dem som ropade med vargarna i går”, skriver Leopold Trepper, Stalins spionchef i *Röda kapellet*.

Peter Englund poserar på landets största kultursidor i kraft av sin image som ”den kände och populära historikern”. Men vad är mer fatalt för en historiker än att blanda ihop revolution och kontrarevolution? Englund gör tre försök att tillfredsställa de borgerliga myterna:

1) Bolsjevikerna ”shanghajade” med en kupp ”den folkliga februarirevolutionen”.

I februari 1917 störtades tsaren. Regeringarna fram till oktober fortsatte kriget, fördelade inte jorden till bönderna, löste inte svälten i städerna, fortsatte det nationella förtrycket av till exempel Finland. Hotet om en militärkupp (en rysk Pinochet) växte. Arbetarna, de fattiga bönderna och soldaterna vände sig till bolsjevikerna, som var de enda som erbjöd en väg ut: en socialistisk revolution.

Ingen seriös historiker kan förneka masstödet till bolsjevikerna. Och inte heller stödet internationellt, till exempel i Sverige.

2) Trotskij ”lät arkebusera tusentals människor”.

Utan varje som helst fakta eller verifikat påstår Peter Englund detta. Jag antar att han menar ”inbördeskriget” 1917-20. I verkligheten var det en invasion av 21 arméer från elva länder, som tillsammans med tsarens gamla generaler försökte störta bolsjevikernas och arbetarnas styre.

Trotsky byggde upp Röda armén. Och Peter Englund, med sin fascination för krig och erfarenhet av krigsmakten, borde veta att inget krig är lika lugnt som ett kafé i Uppsala.

I Tyskland, Finland, Ungern osv besegrades revolutionerna. I Finland avrättades 30 000 röda arbetare av den vita kontrarevolutionen. I Tyskland mördades Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht av socialdemokratiskt ledd polis. I Tyskland stannade utvecklingen på "den folkliga revolutionens" nivå — och det gav så småningom Hitler makten.

3) Stalins tvångskollektivisering av jordbruket var "i mycket Trotskijs egna griller".

Trotskyjs förespråkade kollektivisering på frivillig väg, och i takt med att modern teknik utvecklades för jordbruket. Gång på gång fördömde han Stalins tvångskollektivisering och förutsåg de negativa effekterna på jordbruket för en lång period framöver.

Trotsky är mer än bara "historia". Hans viktigaste tid var efter utvisningen 1929 och framåt. Han utvecklade den än i dag enda hållbara analysen av stalinismen.

Peter Englunds historiesyn hör ihop med vem han är i dag: röstar moderat, håller föreläsningar åt försvaret, rik på sitt skrivande. Kan han annat än ha ändrat sin syn på Rysslands arbetare och fattiga?

Peter Englund bevisar bara Marx' tes, att människans vara avgör hennes medvetande.

Peter Englund: Om krokodiltårarna vid silverarken:

Det är något som oroar mig i Westerlunds ilska diatrib över min artikel om Trotsky.

Det är inte pellejöns-marxismen och inte heller hans lite tafatta förlöpnings mot min person (t ex är påståendet om hur jag röstat ren gallimatias). I stället ser jag i hans inlägg en inte så lite ledsam interiör från en vänster i kris, en vänster som står där i ljuset från socialismens solnedgång i öster och inte vet vad den skall göra av all sin besvikelse, vrede och förvirring,

I det här läget skulle man överväga om det storstatliga socialistiska projektets eviga misslyckanden kanske inte bara beror på en envis otur, utan också på att det finns ett allvarligt fel i dess grundläggande hypoteser.

Tyvärr verkar dock vissa inom vänstern agera på det rakt motsatta viset. Man söker inte insikter utan ursäkter. Man framhärdar i sin ofelbarhet och faller i stället tillbaka till ett rusigt reciterande av de gamla nötta fraserna som vore de ett mantra.

Så förvandlas man alltmer till en kyrka, ett slags Korpela-sekt som envist håller fast vid tron på världsrevolutionens ark av silver, trots att den vägrar visa sig vid synranden.

Pelargelgonet var en despot

Det är så jag ser hans inlägg: som ett nostalgiskt försök att rädda åtminstone ett av kyrkans ofelbara pelargelgon obefläckat åt eftervärlden. Denna romantiska bindning till en föregivet vacker förflutenhet är dock sorglig då den hindrar den omprövning som krävs för att man skall kunna gå vidare.

Jag fortsätter att hävda: de som gjorde revolutionen 1917 var folkets breda massa, som i februari med sina spontana massaktioner kastade tsaren över ända. I oktober (november enligt vår almanacka) tog bolsjevikerna kontroll över denna revolution, och det skedde genom en militär statskupp.

Eller som Wolf Biermann har sagt: ”Den socialistiska oktoberrevolutionen var inte socialistisk, det var ingen revolution och den ägde inte ens rum i oktober!”

När de styrande bolsjevikerna den 25 oktober (dvs 8 november) skred till aktion hade de ingen som helst formell sanktion för vad de gjorde, inte ens från det egna partiet. Kuppen ägde rum tidigt på morgonen, alltmedan Petrograd sov och gatorna låg tysta och tomma: broar, järnvägsstationer, telegrafstationer, regeringssätet, etc, togs över av ett par tusen soldater. När folk vaknade var allt redan över.

Kuppen i oktober 1917 markerar den punkt i revolutionens historia då makten började glida över från den sjudande folkliga massrörelsen till ett parti som avsåg att styra händelsernas gång helt och hållet självt.

Givetvis hade bolsjevikerna ett betydande folkligt stöd på hösten 1917, men det tappade de nästan på en gång. Den maktbas de haft i sovjeterna började redan under 1918 att ersättas av rent militär och administrativ makt, utövad av dem som efter bara ett par år utgjorde två tredjedelar av partiet: funktionärerna. (På den här punkten vill jag gärna hänvisa till Edward Actons nysst utkomna ”Rethinking the Russian Revolution”, där många gamla myter blir ställda på näsan.)

En mycket strängt auktoritär regim började snart att träda fram, en regim som avskaffade yttrande- och pressfriheten och brukade tvång, hot, censur och naket våld mot allt och alla som den uppfattade som ett hot mot dess maktinnehav.

Terrorn, polismetoderna och arbetslägren var alltså inget påhitt av Stalin, utan kom till redan under den tid då Trotskij själv satt vid makten.

Det är ett av 1900-talets stora tragedier, dessa evigt återkommande fall av i hög grad berättigade folkliga revolutioner som stjäls av olika elitgrupperingar med hårda nypor och huvudet fullt av sk visioner. Några av de allra senaste exemplen på detta finner vi i Nicaragua och Rumänien.

Sedan antar jag att det där dimmiga resonemanget om försvaret av revolutionen osv är ett halvt medgivande av att Trotskij nog kanske inte var så där rysligt fläckfri ändå. Jag fortsätter att hävda: Leo Trotskij tog och dödade gisslan under inbördeskriget, han försvarade att man avrättade barn och han bar ansvaret för flera tusen arkebuseringar.

Till och med hans annars nästan till idioti devote biograf Deutscher talar om hans ”skoningslöshet” och ”hänsynslöshet”, vilken också ibland gick ut över den egna sidan (historikern Westwood säger att Trotskij var ”benägen att gladeligen beordra disciplinära avrättningar”).

För att inte tala om Kronstadt-revolten 1921, då Trotskij gav order om att besvikna matrosar och arbetare som bland annat krävde tryck- och yttrandefrihet och fria fackföreningar skulle skjutas ”som ankor i en sjö”.

Visst, Trotskij talade aldrig för kollektivisering med tvång, men det gjorde aldrig Stalin heller, för den delen. Jag fortsätter att hävda: Trotskij var en av idégivarna bakom kollektiviseringen.

Det är dock icke något jag läst i Svenska Dagbladet. Detta sade flera samtida bolsjevikar, inklusive bland andra Bucharin — en sällsamt osannolik sängkamrat till Mats Svegfors, inte sant? — och en rad reda marxister från Georg Lukács till Roy Medvedjev har instämt.

I ett av standardverken om kollektiviseringen, Lewins ”Russian Peasants and Soviet Power”, sägs samma sak. Och om det inte räcker, citerar jag gärna herr pelarhelgonet själv, Trotskij, som skrivit att ”med början från 1928, innebar den sovjetiska regeringens hela politik en byråkratiskt förvriden tillämpning av vänsteroppositionens principer”.

Trotskijs olika analyser ger jag tyvärr inte så mycket för. Hans olika förutsägelser, inklusive hans tvärsäkra påstående att andra världskriget skulle leda till att kapitalismen krossades och stalinismen sveptes undan, har alla visat sig vara retoriska såpbubblor.

På en punkt har han dock fått rätt, det måste erkännas. Om världsrevolutionen mot all förmodan inte skulle komma i samband med kriget, skrev Trotskij strax före sin död, ”skulle ingenting annat återstå än att erkänna att det socialistiska programmet, baserat på det kapitalistiska samhällets inre motsägelser, slutade som ett Utopia”.

Det går utan tvekan att finna flera förmildrande drag hos Trotskij, till exempel hans relativt liberala syn på konst och litteratur och hans stora insats när det gällde att avslöja Moskvarättegångarnas falsifikat, osv. Men jag finner ändå detta gullande med Trotskij, en av den moderna totalitarismens arkitekter, helt obegripligt.

Sannerligen känner jag sorg. Jag sörjer med de miljoner som svalt ihjäl under kollektiviseringen, de hundratusentals som avrättades eller försvann i arbetsläger, de tiotusentals som slogs hårt för en revolution de trodde var deras, men som snart förlorade hoppet, drömmarna och hedern. Men Trotskij, denne revolutionäre despot som var med om att starta hela eländet och som sedermera föll offer för sin egen skapelse, för honom har jag alls inga tårar. Dem får Westerlund och hans vänner gjuta medan de står och väntar nå silverarken.

Refuserat svar till *Expressen* sept. 1990:

Per-Åke Westerlund: Peter Englund tuggar borgerliga teser

I snart 70 år har borgare och stalinister varit eniga om att ”Sovjet är socialistiskt”. ”Stalin var en följd av bolsjevismen” och ”Marx är ansvarig”. När nu Peter Englund stämmer in i denna kör (*Expressen* 21/8 och 13/9) hänvisar han till en bok, ”Rethinking the Russian Revolution”. Vadå? ”Rethinking” – det är ju samma fördomar som förut.

Peter Englunds uppgift är bara att lägga till ”Trotskijs ansvar” för utvecklingen i Sovjetunionen. Hans tankeled är inte svårt att följa:

1) Peter Englund anser att det rått socialism i Sovjet och Östeuropa och talar nu om ”socialismens solnedgång”.

Detta har aldrig varit Trotskijs eller trotskisters uppfattning! Trotskij beskrev den parasitära byråkratin i Sovjet som en temporär utväxt, som för en tid kunde vinna stabilitet genom att efterapa kapitalismen. Men i fråga om teknologi, kvalitet och konsumtionsvaror kan byråkratin inte utveckla samhället. Detta innebär att dessa samhällen aldrig kunde nå socialism, som per definition har en mer utvecklad demokrati och högre produktivitet än kapitalismen.

Trotskijs prognos var därför att byråkratins styre skulle avlösas av antingen arbetarnas maktövertagande (en ny, politisk revolution) eller av kapitalismens återinförande. Stalinismen skapade inte ”ett nytt samhälle” utan var en övergångsfas.

Dagens Sovjet motsvaras helt av perspektivet i Trotskijs ”Den förrådade revolutionen” från 1936. Eller har Peter Englund något alternativ?

Ur misstaget att tro att Sovjet varit socialistiskt följer:

2) Den ryska revolutionen borde ha stannat på februaristadiet. Oktoberrevolutionen saknade ”formell sanktion”:

Men hade februarirevolutionen ”formell sanktion”? Hur var det i Rumänien i vintras?, eller Nicaragua 1979?, exempel som Peter Englund nämner.

Vilka utsåg ”februariregeringarna”? Vilka beslutade om krigsoffensiven i juni 1917? Varför stängdes det finska parlamentet? Varför genomfördes ingen jordreform? Sanningen är att förtroendet för ”februari” underminerades av verkligheten själv, precis som för Aquino eller sandinisterna på senare tid.

Peter Englund idealiserar och hyllar ett abstrakt, ”rent” februari som aldrig funnits. Denna period, som också innehöll risken för en militärkupp, är hans pelarhelgon.

De som tog makten i oktober 1917 var de mest demokratiska organen i samhället: arbetar-, bonde- och soldatråden, sovjeterna, under ledning av bolsjevikpartiet. Urartningen som sedan följde hade sin grund i Rysslands isolering och ekonomiska underutveckling.

Ur utopin om februari kommer så Peter Englunds nästa misstag:

3) Trotskij kallas för ”despot” (envåldshärskare) och ”en av den moderna totalitarismens arkitekter”.

Men vad Peter Englund då inte kan förklara är Trotskijs kamp mot stalinismen, 1921 fram till att denna kamp blev hans död 1940. Varför krävde Trotskij arbetardemokrati? Varför fördömde han tvångskollektiviseringen? Varför utrotades hans anhängare?

Om någon tuggar teser och reciterar så är det Peter Englund. Trotskijs ”totalitarism” hittar han under kriget mot de vita och de invaderande arméerna. Men vad hände i de vita områdena då? De arméer som stöddes av borgare, mensjeviker och Peter Englund krossade alla former av ”demokrati” under militärt våld.

Trotskij var den som först, tillsammans med Lenin, tog upp kampen mot Stalin. ”Trotskismen” blev stalinismens värsta fiende.

Peter Englund brist på argument blir ännu tydligare:

4) ”Tvångskollektivisering” i första artikeln blir ”kollektivisering” den anda.

Åtskilliga källor grävs fram för att säga att Trotskij var för kollektivisering – vilket ju också stod i min förra artikel. Men vad Englund påstått är att *tvångskollektiviseringen* var ”i mycket Trotskijs egna griller”. Bara Milton Friedman kan likställa kollektivisering under tvång med frivillig.

Peter Englund är nu beredd att använda vilken ishacka som helst:

5) ”Historikern Westwood” citeras om att Trotskij ”gladeligen beordrade avrättningar”.

Denne populärhistorikers bok ”Sovjets historia 1917-70”, är en s k idealistisk historieskrivning där de personliga egenskaperna är de som driver historien. Chrusjtjov påstås i samma bok ha haft en ”klar blick” för Sovjets ”fundamentala problem” och Brezjnev sägs sakna ”den hänsynslöshet och hetsighet som präglade Chrusjtjov”.

Besvikelse över ”socialismen” i Öst, intrycken från kapitalismens 80-tal och egna privilegier formar idag åsikterna hos ett skikt intellektuella. Slutsatsen blir pessimism, resignation och maningar om att inte göra revolution, ”det går ändå bara åt helvete”. Men kontrarevolution följer på revolution som sjukdom följer på en levande kropp. Vi blir inte friskare av att sluta leva. Om något i den här debatten är religiöst så är det uppmaningen att inte revoltera.

Peter Englund känner ”oro” över vänstern efter mitt inlägg. Varför det? – du tillhör ju högern.

Martin Fahlgren: Peter Englund som Trotskij-kännare

Peter Englund är förmodligen Sveriges mest kände historiker. Sin berömmelse som historiker grundlade han med sina arbeten om *svensk* politisk historia under stormaktstiden. Hans mest kända bok är *Poltava* (1988), som handlar om det berömda fältslag (1709) där den tsaristiska ryska armén vann en förkrossande seger över Karl XII:s karoliner. Slaget vid Poltava markerade början på slutet av den svenska stormaktstiden, som ändade med krigarkonungens död i Norge 1718.

Efter succén med *Poltava* påbörjade Englund en planerad trilogi om stormaktstiden. De 2 första delarna kom ut: *Ofredsår* (1993) och *Den oövertvinnerlige* (2000). Därefter har han inte gjort några större historiska arbeten, utan mest producerat essäsamlingar, tidningsartiklar m m (förutom en mindre bok om Drottning Kristina).¹

2002 invaldes han som ledamot av Svenska Akademien och blev i juni 2009 akademiens ständige sekreterare. Det är därför inte så underligt att Englund under senare år inte ägnat sig åt historisk forskning, utan mer sysslat med litterära frågor.²

Främsta anledningen till att Englund invaldes till Svenska Akademien var inte hans meriter som historiker, utan hans litterära insatser. Han är en god skribent, vilket gjort hans böcker omtyckta av många historiskt intresserade.³

Vilka kvalifikationer har då Peter Englund som expert på sovjetisk historia? Inga! Han uttalar sig tvärsäkert om saker som han helt uppenbart inte har särskilt mycket kännedom om och hoppas tydligen att hans anseende som specialist på svensk stormaktshistoria automatiskt ska ge honom trovärdighet även när han uttalar sig om Sovjetunionen.

Peter Englund har vid flera tillfällen visat att han är mycket slarvig i sina skrivelser om Sovjet. Detta gäller även artiklarna om Trotskij ovan, vilket vi ska ge exempel på, men låt oss först ge ett annat smakprov som visar att det inte är en engångsföreteelse.

I en artikel om Montefioris Stalin-biografi, ”I totalitarismens eter – kring en ny Stalinbiografi” (2005), skriver Englund:

Våldet i Sovjetunionen var förfärligt, både i sin art och sin omfattning. Miljoner mördades. Tiotals miljoner fängslades.

Således mördades miljoner, enligt Peter Englund. Men Englund tycker tydligen att det är futtigt att tala om ”miljoner” mördade, ty några rader längre ned skriver han om Stalin och hans ”stormän”: ”Vi har alltså att göra med en ytterst obehaglig krets människor, som inte bara låter mörda tiotals miljoner utan nämnvärd ruelse...”.

”Miljoner” blir således hux flux ”tiotals miljoner”. Den gode akademiledamoten Englund är således inte särskilt noga med fakta, ändå förväntar hans sig att vi ska betrakta honom som en

¹ Även boken *Stridens skönhet och sorg* (2008), som handlar om 1:a världskriget, har karaktären av en essäsamling. Den består av 212 korta kapitel där ett antal människoöden berättas. Boken har fått mycket bra recensioner.

² Englunds anseende som god författare (berättare) illustreras av att han 2001 fick tjänst som professor i narratologi (”berättarteori”) vid *Dramatiska Institutet*, en professur som han höll till 2006.

³ Som svensk historiker är faktiskt Englund ifrågasatt. Hans arbeten om den svenska stormaktstiden har utsatts för hård kritik, bl a av den brittiske historikern Robert I. Frost, som menar att i fråga om polsk historia ”begår författaren [=Englund] många misstag och texten präglas av brist på exakthet, men att räkna upp alla felaktigheter är meningslöst” (citerat av Peter Johansson i hans bok *Polen i Historien* fotnot 92).

seriös historiker? ⁴

Låt oss så ta några exempel från hans Trotskij-artikel.

Per-Åke Westerlund har redan bl a pekat på hur Englund glider mellan begreppen ”tvångskollektivisering” och ”kollektivisering” och låtsas som att det egentligen inte är någon skillnad mellan dessa två begrepp. Att Trotskij & Co var emot den brutala tvångskollektivisering som Stalin & Co gjorde och i stället förespråkade en kollektivisering som främst skulle bygga på incitament, det vill Englund inte erkänna.⁵

Englund slänger ur sig flera påståenden som han saknar täckning för, t ex att Trotskij ”försvarade att man avrättade barn”. Varifrån har Englund fått detta? Vilka är källorna? Om Trotskij verkligen försvarat detta, då borde Englund kunna komma med något uttalande (från Trotskij) eller något annat dokument som styrker det. Det gör han inte.

Och liksom många andra anti-kommunister så vill givetvis Englund ta upp Kronstadt-revolten. Återigen slarvar han med historiska fakta:

För att inte tala om Kronstadt-revolten 1921, då Trotskij gav order om att besvikna matrosar och arbetare som bland annat krävde tryck- och yttrandefrihet och fria fackföreningar skulle skjutas "som ankor i en sjö".

Trotskij gav aldrig någon order om att revoltörerna ”skulle skjutas som ankor i en sjö”. Förutom att formuleringen löd ”Om ni framhårdar kommer vi att skjuta ner er som raphöns”, så härrörde uttalandet inte från Trotskij, utan stod att läsa i ett flygblad som kom från Petrograds försvarskommitté och som Trotskij inte hade det minsta att göra med.⁶

Trotskijns roll i Kronstadt har ständigt uppförstorats av såväl anarkister som borgare. Förvisso måste Trotskij ta på sig ett stort *politiskt* ansvar för beslutet att slå ned revolten – han gick inte emot det, utan stödde det, men fö var hans roll mycket blygsammare än vad många tror. Han befann sig större delen av tiden i Moskva och det var Tuchatjevskij som ledde de militära operationerna (som inleddes 8 mars, slutangreppet påbörjades 17 mars).

Att Trotskij höll sig undan var ett medvetet beslut. Det berodde bl a på att partiledningen i Petrograd, med Zinovjev i spetsen, hade fört en hätsk politisk kampanj mot Trotskij, en kampanj som hade medfört att han hade många politiska motståndare i Kronstadt. Därför ville Trotskij hålla en låg profil – om han framstod som pådrivande så skulle det kunna uppfattas som att han var ute

⁴ Att många likviderades på Stalins tid, i synnerhet under ”den stora terrorn”, åren 1936-38, det är helt klart. Dessutom dog många på andra sätt som ett resultat av den förda politiken. Det hårda livet i arbetslägren (Gulag) medförde överdödlighet bland fångarna och många dog under hungersnöden åren 1932-33 (främst i Ukraina och Kaukasien) – en svält som till stor del orsakades av tvångskollektiviseringen och dess följer. Men Englund försöker inte specificera vad han menar: Om han med ”mördade” bara åsyftar de som avrättades, då är siffran helt klart överdriven (det är nu känt att det totalt rörde sig om ca 700000 personer). För att talet om ”miljontals” ska bli relevant måste vi även inbegripa de som dog av andra orsaker (svält och i arbetslägren). Men att räkna dem till kategorin ”mördade” är tveksamt, i vilket fall så bör man klargöra/motivera detta. Men Englund gör inget sådant försök.

Lägg fö märke till att Englund själv i den andra av de ovan återgivna artiklarna talar om ”hundratuseentals som avrättades eller försvann i arbetsläger” (min kurs.) och ”miljoner som svält ihjäl” – det är uppenbarligen svårt att hålla reda på siffror.

⁵ Englund hänvisar till Moshe Lewins *Russian Peasants and Soviet Power* för att underbygga sin tes, vilket här blir närmast pinsamt, eftersom Lewin framhåller skillnaderna mellan den kollektiviseringspolitik som förespråkades av Stalin resp. Trotskij.

⁶ Se t ex anarkisten Ida Metts antikommunistiska skrift *Kronstadt 1921*, eller Pierre Broués *Trotskij-biografi*, s. 279. Se även den till anarkosyndikalismen positivt inställda historikern Paul Avricks viktiga arbete *Kronstadt 1921*, eng. pocketupplagan 1974, s. 146, som bl a säger ”Även om hotet att skjuta rebellerna ’som raphöns’ ofta har tillskrivits Trotskij, så var den verkliga förövaren Zinovjevs Försvarskommitté”.

efter hämnd mot Kronstadt. Trotskij skriver själv om detta:

Upproret bröt ut medan jag befann mig i Uralbergen. Jag kom direkt därifrån till den tionde partikongressen. Beslutet att slå ner upproret med militärt våld *om det inte gick att förmå fästningen att ge upp, först med hjälp av fredsförhandlingar och sedan med ett ultimatum* – detta beslut togs med mitt direkta deltagande. Men sedan beslutet hade tagits stannade jag kvar i Moskva och deltog varken direkt eller indirekt i de militära operationerna. Vad gäller det efterföljande förtrycket så var det helt och hållet Tjekans sak.

Hur kommer det sig att jag inte för personligen till Kronstadt? Skälet var av politisk natur. Upproret bröt ut under diskussionen om den så kallade fackföreningsfrågan. Det politiska arbetet i Kronstadt låg helt i händerna på Petrogradkommittén, som leddes av Zinovjev. Han var också den som mest uttröttligt och hetlevrat ledde kampen mot mig under diskussionen. Innan jag reste till Uralbergen talade jag inför ett möte med kommunistiska sjömän i Petrograd. Den allmänna stämningen på mötet gjorde ett mycket ofördelaktigt intryck på mig. Snobbiga och välfödda matrosar, kommunister bara till namnet, gav intryck av att vara parasiter i jämförelse med arbetarna och Röda armén på den tiden. Från Petrogradkommitténs sida fördes kampen på ett ytterst demagogiskt sätt. Flottans ledande personal isolerades och blev förskräckta. Zinovjevs resolution fick troligen 90% av rösterna. Jag påminner mig att jag sa till Zinovjev: ”Allting är mycket bra här, tills det blir väldigt dåligt.” Efter detta befann sig Zinovjev i Uralbergen tillsammans med mig, och fick där ett brådskande meddelande att saker och ting höll på att bli ”väldigt dåliga” i Kronstadt. Den överväldigande majoriteten av de ”kommunistiska” matrosar som hade stött Zinovjevs resolution deltog i upproret. Jag ansåg, och politbyrån invände inte, att förhandlingarna med matrosarna, och – om det behövdes – pacificeringen av dem, skulle skötas av de ledare som så sent som igår åtnjöt matrosernas politiska förtroende. Annars skulle Kronstadt-invånarna betrakta det som om jag kom för att ”hämnas” på dem för att de hade röstat mot mig under partidiskussionerna.

Vare sig det var rätt eller ej så var det just dessa överväganden som avgjorde min inställning. *Jag klev fullständigt och demonstrativt åt sidan från denna affär.* Vad gäller förtrycket så var det såvitt jag minns Dzerzjinskij som hade ansvar för det, och han tolererade (med rätta) inte att någon annan la sig i hans arbete.⁷

Talar Trotskij sanning? Det finns ingen seriös historiker som har hävdats att Trotskij här skulle ha ljugit om sin roll i nedkämpandet av Kronstadt-upproret.⁸ Detta bekymrar dock inte Peter Englund som torgför den förvanskade version som vi annars är vana med att få höra från de mest historiskt okunniga anarkisterna. Englund litat tydligen på att hans prestige som professionell historiker skall vara tillräcklig för att läsarna ska tro honom, oavsett vilka dumheter han slänger ur sig.

21/11 2011 Martin F

Lästips om andra frågor som P. Englund berör:

Ernest Mandel: [Oktoberrevolutionen, statskupp eller revolution?](#)

Kentth-Åke Andersson: [Utvecklingen i Sovjet på 1920-talet](#)

[Trotskij – En biografi. Recensioner, debatt, kompletterande materia](#) (om Pierre Broués Trotskij-biografi. Se särskilt artikeln ”Än slank han hit ...”, som är uppgörelse med idéhistorikern Svante Nordin som har liknande synpunkter – och är lika okunnig om historiska fakta – som Englund).

⁷ Se artikeln ”Mer om undertryckandet av Kronstadt” från 1938, som ingår i samlingen [Trotskij och Lenin om Kronstadt 1921](#).

⁸ Paul Avrich kommenterar Trotskijns version i sin *Kronstadt 1921* (s. 229-231). Han ifrågasätter inte sakinnehållet i Trotskijns redogörelse, men betonar att Trotskij inte kan komma ifrån sitt ”allmänna” politiska ansvar, eftersom han var krigskommissarie och ordförande i Revolutionära krigsrådet. Förvisso korrekt, men Trotskij förnekade heller aldrig detta politiska ansvar.